

בסוד עבדיך

דמית הדר כבוד הודך

❖ בס"ד ❖ גליון קי"ג ❖ פרשת תזריע תשפ"ד ❖ "ואיש בא מבעל שלישה" ❖ הנושא: צרעת נעמן ורפואתו ❖

הפטרת פרשת תזריע

"ואיש בא מבעל שלישה... וילך מאתו כברת ארץ" (מלכים ב' ד' מ"ב - ה' י"ט).¹ וכתב הלבוש (ס"י תצ"ג ס"ד) ומפטירין בה לפי שיש בה ענין צרעת נעמן, והוא מענין הפרשה המדברת בטהרת מצורעים.

"הלא טוב אמנה ופרפר"

כתוב בהפטרה (ה' י"ד) "וישלח אליו אלישע מלאך לאמר, הלך ורחצת שבע פעמים בירדן וישב בשרך לך וטהר. ויקצוף נעמן וילך ויאמר וכו'. הלא טוב אמנה ופרפר נהרות דמשק מכל מימי ישראל, הלא ארץ בהם וטהרת, ויפן וילך בחמה. ויגשו עבדיו וידברו אליו וכו', וירד ויטבול בירדן שבע פעמים כדבר איש האלקים, וישב בשרו כבשר נער קטן ויטהר".

ולבאר ציווי אלישע וטענת נעמן יש להקדים, דהנה איתא בב"ב (ע"ד): "כי הוא על ימים יסדה ועל נהרות יכוננה", אלו ז' ימים וד' נהרות שמקיפין את א"י, ואלו הן ז' ימים, ימה של טבריא, וימה של סדום, וימה של חילת, וימה של חילתא, וימה של סיבכי, וים אספמיא, וים הגדול, ואלו הן ד' נהרות, ירדן, וירמוך, וקירומיון, ופוגה. ואיתא במתני' (פרה פ"ח מ"ט), מי קרמיון ומי פוגה פסולין, מפני שהם מי ביצים (עפר וטיט מעורב בהן), מי הירדן ומי ירמוך פסולים, מפני שהם מי תערובות (שמים פסולין מתערבין בהן), ואלו הן מי תערובות, אחד כשר ואחד פסול שנתערבו. וכתב המלאכת שלמה, ופירש בערוך (ערך קרמיון), "קרמיון" נהר הוא בדרך דמשק והוא "אמנה", פוגה הוא "פרפר".²

נהרות קרמיון ופוגה - למים חיים

והקשו הראשונים דכיון דבכלל הדי' נהרות הם קרמיון ופוגה, על כרחך שהם נהרות שנובעין וראויים הם למים חיים, ואמאי במתני' אמרין דפסולין מפני שהם "מי ביצים".

ותירצו התוס' (ב"ב ע"ד ד"ה "ארבעי"), דאף דנהרות אלו נובעין, מ"מ פסולין למי חטאת משום שאינם רדופין, לפי שמי ביצים ואגמין מתערבין בהן ואין חיותן חיות גמור. ועוד תי' התוס' בשם ר"ת, דאף דהן נהרות הנובעות, מ"מ פסולין למי חטאת, כיון שהן מי ביצים ועפר וטיט מעורב בהן וחוצצין בין המים לכלי, וכתב "מים חיים אל כלי" בלא חציצה, וכ"כ התוס' (סנהדרין ה': ד"ה "פסולין"), והר"ש והרא"ש (פרה שם).³ והמאירי (ב"ב ע"ד: וסנהדרין ה': ה') תירץ בשם הגאונים, שבי' נהרות אלו הם מים חיים למי חטאת, ולכך נקראים נהרות, ומה שאמרו במתני' שפסולין למי חטאת - אין הכונה לנהרות עצמן אלא ללשונות צדדיים היוצאין מהם, ומתוך שהם מים עכורין ובעלי טיט ורפש - אין לשונות היוצאין מהם בכלל "מים חיים".

וכע"ז תירצו החידושי הר"ן ורבינו יונה (סנהדרין ה'), שפעמים שנהרות אלו עולים על גדותיהם, ויוצאים מהם מים ונשארים בצדדים כשהנהר חוזר לאיתנו, ואין מים אלו באים מכח הנהר, ולכך נקראים "מי ביצים", כיון שעומדין במקומן ואינם זורמים, ולכך הם פסולים, אבל מי הנהר עצמו כשרים אפילו למי חטאת.

ונמצא שלתירוצן הראשון של התוס', נהרות האלו אינם מים חיים כלל לפי שאינן רדופין, ופסולין בין למי חטאת ובין לטבילה, ולפי התירוץ של ר"ת הם פסולין למי

חטאת דהטיט והעפר חוצצין בין המים לכלי, וכשרים לטבילת מים חיים, ולפי התירוץ של המאירי והר"ן ורבינו יונה, עיקר הנהר ראוי אף למי חטאת, ורק המים שבצידי הנהר אינם מים חיים.

מי ירדן ומי ירמוך - למים חיים

והנה מה שהראשונים הקשו רק על הרישא "מי קרמיון ומי פוגה", ולא הקשו אמאי "מי הירדן ומי ירמוך" נמנו בכלל הדי' נהרות, אף שגם הם נתערבו במים פסולין שאינם נובעין, י"ל משום סיפא דמתני' - "ואלו הן מי תערובות אחד כשר ואחד פסול", ופי' הר"ש "ונתערבו" בא' פסול אסור לקדש ממקום התערובות ולמטה, ונמצא שלמעלה ממקום התערובות שפיר הוי מים חיים וראויים אפילו למי חטאת. וכן יש להוכיח ממתני' (פרה פ"ח מ"א) באר אחאב ומערת פמיס כשירה, ואיתא בבכורות (נה). הירדן יוצא ממערת פמיס, ומוכח שתחילת הירדן כשירה למי חטאת (ועיי' בתוס' ד"ה "אין ירדן"), וכיון שעכ"פ בתחילתן המים נובעין - הרי הם ראויים להימנות בכלל ד' נהרות שמקיפות את ארץ ישראל.

טבילת נעמן לפרוש מע"ז ולקבל על עצמו להיות גר תושב

ובילקוט מעם לועז (מלכים ב' ה') הביא בשם הקהלת יעקב (לבן המשכיל לדוד), דהא דנאמר "וישב בשרו כבשר נער קטן ויטהר" שטבל טבילה זו לשם גירות, וגר שנתגייר כקטן שנולד דמי, ואע"פ שהיה גר תושב, כיון שנצטוו לטבול עשתה הטבילה רושם להפוך לבו לטוב. וכע"ז כתב התורת חיים (סנהדרין קז'): נעמן רשע היה ועבר על ז' מצות בני נח, לכך ציווהו לטבול ז' פעמים שיחזור וישב מחטאיו לה' כאשר יראה את הנס, וכך הוה דקי"ל (גיטין נז'): נעמן גר תושב היה.

והנה לענין טבילת גירות, כתב בכללי המילה (לר' גרשום בר' יעקב הגוזר - הל' גרים), אם קיבל עליו טובלין אותו מיד במים חיים.⁴ וביסוד ושורש העבודה (שער הכולל פ"ט), הביא מהזוה"ק (פי' וירא קב.), ואברהם ושרה היו מתקנים טבילה לכל אדם הוא לאנשים והיא לנשים, בוא וראה אילן נטע אברהם, ובאילן ההוא היה יודע מי שנאחז בו בהקב"ה ומי שנאחז בע"ז וכו', מי שהוא טהור מקבל אותו האילן, ומי שהוא טמא אין האילן מקבלו, ואז ידע אברהם שהוא טמא ומטהר אותו במים, ומעין מים היה תחת האילן, ומי שהיה צריך טבילה מיד היו מים עולים כנגדו וכו', עכ"ד. ומבואר שאברהם ושרה הכניסו באי עולם תחת כנפי השכינה ועשאוהו כדוגמת גר תושב, והיו מטבילין אותם במעין של מים חיים.⁵ ומבואר דליטהר מע"ז וליכנס תחת כנפי השכינה בעינן טבילת מים חיים במעין, וכמו בטבילת גירות.⁶

ציווי אלישע וטענת נעמן

וא"כ י"ל שלכך אמר אלישע לנעמן שיטבול בירדן, והכונה למים חיים שראויים אפילו למי חטאת, שהם בתחילת הירדן לפני שיתערבו בהם מים פסולין, ובזה יטהר מטומאת ע"ז שעליו, ויקבל עליו להיות גר תושב וידמה לקטן שנולד "וישב בשרו כבשר נער קטן ויטהר". ונעמן טען שבטבילת גירות במים חיים, א"צ שיטבול דוקא בירדן וסגי במי קרמיון - "אמנה", או מי פוגה - "פרפר", שלפי ר"ת רק פסולין למי חטאת וכשרים לטבילה, ולפי המאירי והר"ן ורבינו יונה רק צדדי הנהר פסולין,

4 אולם בגמ' (יבמות מז') במקום שהנדה טובלת שם, גר ועבד משוחרר טובלים. וכן מבואר ברמב"ם (הל' איסורי ביאה פרק י"ג הל' י"ג), שטבילת גירות א"צ טבילה במים חיים. ועיי' בספר משנת הגר (לבעל המשנה הלכות - סי' מ'), שביאר טעמו של ר' גרשום בר' יעקב הגוזר, בהא דבעינן מים חיים בטבילת הגר, ע"פ שו"ת חתם סופר (ניו"ד סי' קצ"ד), עיי"ש.
5 כתב הראשית חכמה (שער האהבה פרק י"א אות כ"ב-כ"ג), וזה נאמר בזב שהצריכה התורה לו מים חיים, הנה הטהרה על ידי הטבילה הוא סיוע גדול לידבק האדם נפשו באלוקיו ובעבודתו, שבהיותו טמא הוטמאה מטמטמת לבו של אדם וכו', ועיקר האהבה והדביקות תלוי בטהרת הלב מהמחשבות הזרות. וכתב עוד (שער התשובה פי"ו אות נ'), "מיים" - שנאמר "מים חיים" גם סיבה גדולה לדבקות הוא שיטהר במקוה מים, ובפרט אם יהיה המקוה ממים חיים שהוא מטהר זבין וזבות, בודאי שהוא יותר סיוע לדבקות.

1 הפטרת פרשת תזריע - לא קראו אותה 21 שנים - משנת תשס"ג, ויקראוה שוב בשנת תשפ"ד.
2 והכתור ופרח (פ"י) האריך בענין נהרות אלו, וסדר הקפתן את א"י. ועיי' בתבואות הארץ (להגר"י שוורץ - עמי' ס"ט) אלו נהרות סביב דמשק - נקראו בשם "אמנה" ו"פרפר", וכתב דנהר "אמנה" מימיו זכים וטובים מאוד לשתות. ואתי שפיר בזה מה שרצה נעמן לרחוץ במימיו הזכין.
3 ועיי' תוס' יו"ט שהקשה, שהרי בגמ' משמע שנפסלו לפי שאינן מים חיים, ולא משום חציצה לכלל. והקשה התפארת ישראל (בועז אות ו'), מדוע לגבי טבילה מים שמעורב בהן טיט אינם חציצה כמבואר בשבת (נז'), וכאן הם חציצה בין המים לכלל, ותירץ שבטבילה אמרה תורה "ורחץ במים את כל בשרו" ולכן אף שיש חציצה רפויה - מים מגיעים לבשרו, אולם במי חטאת נאמר "ונתן עליו מים חיים אל כלי" שהתורה הקפידה שבזמן ביאת המים אל הכלי לא תהיה חציצה בין המים לכלל, וכיון שהעפר והטיט שוקעין מחמת כובדם לשולי הכלי - חוצצים בינו למים שבאים לאחר מכן.

